

5. Galaskiewicz J. Professional networks and the institutionalization of a single mind set // *American Sociological Review*. – 1985. – No. 50 (5). – P. 639-658.

6. Hovekamp T.M. Professional associations or unions? A comparative look // *Library Trends*. – 1997. – Fall. – P. 232-244.

7. Alexander L.B. Professionalization and unionization: Compatible after all? // *Social Work*. – 1980. – No. 25 (6). – P. 476-482.

8. Schlachter G. Quasi unions and organizational hegemony within the library field // *The Library Quarterly*. – 1973. – Vol. 43. No. 3. – P. 185-198.

9. Anderson R.N., D'Amicantonio J., Dubois H. Labor unions or professional organizations? Which have our first loyalty? // *College & Research Libraries*. – 1992. – No. 53 (4). – P. 331-340.

10. Schlachter G.A. Professionalism v. unionism // *Library Trends*. – 1976. – Vol. 25. No. 2. – P. 451-473.

11. Berelson B. Library unionization // *Library Quarterly*. – 1939. – No. 9. – P. 477-510.

12. Wagman F. The new member and the ALA // *ALA Bulletin*. – 1965. – No. 59. – P. 995.

13. New directions of ALA: Interim report // *American Libraries*. – 1970. – No. 1. – P. 239.

14. Клещук С.Е. Дипломированный сотрудник вузовской (научной) библиотеки Соединенных Штатов Америки: опыт социол.

исследования по материалам печати // *Науч. и техн. 6-ки СССР*. – 1989. – № 8. – С. 24-29.

15. Lethève J. The organization of the library profession in France and the role of the Association of French Librarians // *The organization of the library profession: A symposium based on contributions to the 37th Session of the IFLA General Council, Liverpool, 1971*. – Munchen, 1973. – P. 30-33.

16. Boldis J. Librarians' organizations and authorities in the Slovak Socialist Republic and the development of the Library Profession // *The organization of the Library Profession: A Symposium based on contributions to the 37th Session of the IFLA General Council, Liverpool, 1971*. – Munchen, 1973. – P. 23-29.

17. Maceviciute E. Lithuanian Librarians' Association // *Focus on International & Comparative Librarianship*. – 1994. – Vol. 25. No. 2. – P. 65-72.

18. Kuklmann H.-J. Verein der Bibliothekare an Öffentlichen Bibliotheken // *Buch und Bibliothek*. – 1989. – Vol. 41. No. 8. – P. 651-654, 656-658.

19. Berg N. Promoting professional development: Library Trade Unions and how they work // *Nordic Libraries and their organizations in the 21st Century*. – [Б. м.], 2005. – P.15.

20. Статут Української бібліотечної асоціації // *Українська бібліотечна асоціація: Документи і матеріали*. – К., 1999. – С. 5-15.

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З БІБЛІОТЕЧНИМИ ФОНДАМИ В ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА БІБЛІОТЕКАРІВ

І. Шевченко

БІБЛІОТЕКА як соціальний інститут покликана виконувати завдання, покладені на неї суспільством і державою, а саме – збирання та зберігання джерел інформації й надання до них вільного і безперешкодного доступу усім членам суспільства.

Громадяни України мають право на вільне використання інформації (*Конституція України, ст. 34*), доступ до культурних цінностей та культурних благ шляхом користування бібліотечним фондом держави (*проект Закону України «Про культуру», ст. 8, ч. 3*), котрий складається з фондів бібліотек, у тому числі публічних, що відображають науковий, культурний, інформаційний потенціал суспільства (*Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», ст. 16, ч.2*).

З цієї точки зору цікаво звернутися до досвіду російських колег, зокрема окремих положень розділу 4 Модельного стандарту діяльності публічної бібліотеки, прийнятого VI щорічною сесією Конференції Російської бібліотечної асоціації. Там зазначається, що публічна бібліотека покликана надавати доступ до документів у різних форматах, котрі представлені у фондї в достатній кількості (книг, періодики, аудіо-, відеодокументів, електронних документів, CD-ROMів, баз даних, озвучених книг, видань шрифтом Брайля і т. ін.), відповідати існуючому в суспільстві різноманіттю поглядів і точок зору, вимогам громадян та постійно оновлюватися. Бібліотека повинна забезпечувати збереження фонду і нормальний фізичний стан документів, використовувати для такого збереження

всі засоби захисту, у т. ч.

копіювання, переведення на нові носії тощо. Також пропонуються стандарти для персоналу публічної бібліотеки, зокрема зазначається, що всі співробітники мають чітко уявляти мету і завдання, проблеми та перспективи розвитку бібліотеки, володіти фаховими знаннями, вміннями й навичками, підвищувати свій професійний рівень. На адміністрацію бібліотеки покладається обов'язок формування штату працівників з урахуванням потреб у фахівцях, що володіють спеціальними знаннями для виконання ними конкретних функцій. У контексті теми, що розглядається нами у цій публікації, для здійснення роботи з бібліотечними фондами сьогодні виникає потреба у спеціалістах, обізнаних зі специфікою роботи з електронними документами, спеціальними видами видань, літературою іноземними мовами та ін. Відповідно до стандарту, адміністрація повинна забезпечувати реалізацію програми безперервної освіти персоналу, систематичного оновлення знань із сучасних інформаційних технологій, передбачувати в бюджетах бібліотеки витрати на ці цілі.

В Україні розв'язання проблем кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами пов'язано з відсутністю державного замовлення на підготовку спеціалістів; ігноруванням важливості цього питання впродовж десятиліть; нерозумінням масштабу потреби у кадрах, які б відзначалися різносторонніми знаннями, практичними вміннями і

навичками, а також нестачею профільних освітніх структур.

Погодимося, що проблема оновлення базових фахових знань залишається актуальною для переважної більшості керівників і працівників бібліотек нашої країни. Це твердження відповідає дійсності як у частині теоретичних знань, так і практичних умінь та навичок. Відповідно, потребують оновлення знання нормативно-правових документів, що регламентують роботу з бібліотечними фондами, стандартів, термінології та особливостей побудови сучасних технологічних процесів формування, розвитку, збереження та використання бібліотечних фондів.

До змісту підвищення кваліфікації працівників бібліотек з проблем формування фондів мають бути включені питання планування, комплектування, оброблення, первісного обліку, розміщення (у т. ч. розстановки) та вилучення документів. При цьому під “формуванням” повинні розумітися процеси побудови ядра бібліотечного фонду. За визначенням В. Далья, “формировать – это набирать, строить, составлять, пополнять до полного состава”¹.

Формування бібліотечного фонду набуває прогресивної, зростаючої лінії розвитку, коли досягається оптимальний рівень кількісних та якісних аспектів, і в подальшому воно вміло регулюється, корегується, підтримується у потрібному напрямі. Тому саме здобуття бібліотечними працівниками знань щодо процесів регулювання, корегування та підтримки необхідного вектору розвитку бібліотечного фонду має стати одним із завдань підвищення кваліфікації. Це, зокрема, питання консервації, реставрації, гігієни документів, створення страхового фонду та реєстру книжкових пам'яток, забезпечення безпеки бібліотечного фонду (захист, охорона) та його збереження у процесі використання, а також сучасних вимог до обліку (переобліку, інвентаризації). При цьому має братися до уваги те, що збереження бібліотечних фондів є глобальною проблемою, на вирішення якої спрямовано, зокрема, документ ЮНЕСКО, прийнятий у 1986 році – “Директиви міжнародних дій зі збереження бібліотечних матеріалів”, у якому передбачалося створення національних програм забезпечення збереження бібліотечних фондів. В Україні таку програму було прийнято на 2000-2005 рр. і аналіз її виконання засвідчив, що профінансовано було лише 56,4% заходів, у т. ч. за рахунок державного бюджету – 33,5%.

Проблеми використання бібліотечного фонду, на наш погляд, мають знайти своє відображення у змісті навчання з питань організації обслуговування користувачів, оскільки залежать від факторів ефективної організації доступу до ресурсів бібліотеки, популяризації документів та форм розкриття бібліотечного фонду. При цьому, звичайно, вирішальним є чинник якості формування фонду.

Аналізуючи проблеми кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами

у публічних бібліотеках України, окремо хотілося б торкнутися змісту фахової діяльності, статусу бібліотечної професії та її соціальних перспектив. Нині є два основні підходи до пояснення процесів, що існують у цій площині, умовно названі соціологічним і філософським. Перший – ґрунтується на проблемі професіоналізму. Відповідно до нього, бібліотечну справу відносять до так званих напівпрофесій, професій “серця, а не розуму”, серед яких також соціальна робота і викладання у школі. Всі вони, переважно, – жіночі професії. Так, жінка-бібліотекар виступає у ролі “господині”, “хранительки”, “зберігача”, що створює “атмосферу”, а не знання. Другий підхід – філософський – дає уявлення про бібліотеку як про образ світу, простір знань, організований за законами логіки, відмінними від тих, за якими організовано соціальний простір або реальний “великий” світ. Коли читач як представник “великого” світу вторгається у бібліотечний простір, порядок порушується і виникають різного роду конфлікти, проблеми контролю та примусу. Обидва підходи поєднує практика. Не випадково така проблема, як “синдром професійного згорання”, може бути вирішена на філософсько-світоглядному рівні, адже переважна більшість бібліотечних конфліктів має причини духовного характеру. Вони пов'язані з такими поняттями, як “мета” і “сєнс життя”, “система цінностей”, а також із особливостями світосприйняття й ставлення до людей.

З огляду на вищезазначене, проблеми професіоналізму, на наш погляд, мають вирішуватися у процесі фахової орієнтації майбутніх бібліотекарів та їхньої професійної підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації.

При цьому доцільно нагадати, що за три роки навчальними закладами III – IV рівнів акредитації, що належать до сфери управління Міністерства культури і туризму України, підготовлено 638 спеціалістів та магістрів за денною та заочною формами навчання за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» (див. таблицю 1 на с. 13).

Підвищення кваліфікації працівників бібліотек, що здійснюється в Україні Інститутом післядипломної освіти Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККіМ), покликано також сприяти підвищенню професіоналізму і, відповідно, – соціальної перспективності бібліотечної професії. Аналіз календарних планів проведення занять в Академії за 2001–2007 роки (див. таблицю 2 на с. 13) засвідчив, що впродовж зазначеного періоду передбачалося навчання 7 груп працівників бібліотек із проблем, котрі мають безпосереднє відношення до роботи з бібліотечними фондами.

Окремо хотілося б відзначити ефективні заняття, що відбулися на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка для завідувачів відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ. До навчально-тематич-

¹ Даль В.И. Толковый словарь живого русского языка. Т. 4. – М.: Рус. яз., 1980. – С. 537.

Відомості про навчальні заклади, що готують фахівців для роботи у бібліотеках

№ з/п	Назва навчального закладу	Палежність до відомства	Назва спеціальності (спеціалізації, кваліфікації)
1.	Київський національний університет культури і мистецтв + факультети у регіонах	Міністерство культури і туризму України	«Бібліотекознавство і бібліографія» (бібліотекознавство-бібліографія, менеджмент міжнародних інформаційних ресурсів, інформаційний менеджмент) «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
2.	Луганський державний інститут культури і мистецтв	Міністерство культури і туризму України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
3.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Міністерство освіти і науки України	«Бібліотекознавство і бібліографія»
5.	Приазовський державний технічний університет	Міністерство освіти і науки України	Українська мова і література та шкільне бібліотекознавство
4.	Рівненський державний гуманітарний університет	Міністерство освіти і науки України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
5.	Харківська державна академія культури	Міністерство культури і туризму України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» (бібліотекар-бібліограф, бібліограф-книгознавець)

Таблиця 2

Календарний план занять, проведених в ДАКККіМ у 2001-2007 рр.

Рік навчання	Категорія слухачів	Проблема навчання
2001	Завідувачі відділів обробки літератури обласних, районних та міських бібліотек для дітей	Сучасні проблеми каталогізації в бібліотеках для дітей
2001	Завідувачі відділів (головні, провідні бібліотекарі) ОУНБ, ЦБС	Сучасні підходи до формування інформаційно-бібліотечного ресурсу
2004	Фахівці відділів комплектування та обробки бібліотечних фондів ОБЮ	Інноваційні технології комплектування та обробки бібліотечних фондів
2004	Фахівці відділів обробки та систематизації бібліотечних фондів ОУНБ	Інноваційні технології обробки та систематизації бібліотечних фондів
2005	Завідувачі відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ	Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік (очно-заочне навчання на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка)
2006	Завідувачі відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ	Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік (очно-заочне навчання на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка)
2007	Завідувачі відділів комплектування та обробки літератури обласних бібліотек для дітей	Особливості використання сучасних технологій при комплектуванні та обробленні дитячої літератури (на базі НБУ для дітей)

ного плану за проблемою «Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік» було включено такі теми: «Книжкові пам'ятки – рідкісні та цінні друковані документи: вітчизняний та світовий досвід колекційної роботи», «Формування колекцій рідкісних та цінних видань: терміни, критерії відбору», «Відділ (сектор) рідкісних та цінних видань ОУНБ: організація, напрями діяльності, регламенти», «Профіль комплектування відділу (сектору) рідкісних та цінних видань ОУНБ: загальні критерії, регіональні особливості», «Науковий опис пам'яток друку: методика, складні випадки опи-

су пам'яток та паспортизація колекцій рідкісних та цінних видань», «ДБА, електронні БД», «Колекції рукописних книг та архівних матеріалів, особові фонди діячів науки, літератури, мистецтва: організація, науковий опис, особливості використання», «Наукова діяльність відділу (сектору) рідкісних видань і рукописів ОУНБ: напрями, програми НДР, методика досліджень», «Українські стародруки та рідкісні видання XIX-XXI ст.: з історії формування, склад та особливості колекцій ХДНБ».

У перспективних планах діяльності Інституту післядипломної освіти ДАКККіМу – запровадження під-

вищення кваліфікації з використанням технологій дистанційного навчання як такого, що призначене для надання освітніх послуг безпосередньо за місцем перебування слухачів на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Визначено, що апробація технологій дистанційного навчання з метою підвищення кваліфікації в Академії буде пропонуватися для бібліотекарів АР Крим, Вінницької, Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Рівненської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької областей.

Враховуючи потребу галузі та орієнтуючись на досвід Федерального центру консервації бібліотечного фонду Російської Федерації, актуальними можуть бути нові курси для адміністраторів, керівників центрів, зберігачів, реставраторів: «Створення програм збереження бібліотечного фонду», «Організація служб (консервації, реставрації)», «Експертна оцінка стану бібліотечного фонду», «Експертна оцінка умов збереження бібліотечного фонду», «Методи реставрації (різних видів документів)», «Дії в екстремальних умовах».

Суттєво змінити стан кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами, а відтак і стан роботи з фондами у публічних бібліотеках України, можливо за умов:

— формування державного замовлення на обов'язкову підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації з питань роботи з бібліотечними фондами;

— поєднання зусиль навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, що надають професійну освіту, і бібліотек — головних науково-методичних центрів, здатних створити матеріально-технічну, навчальну та експериментальну базу підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації;

— підготовки викладачів, створення умов для оновлення їхніх знань; залучення практиків для викладання;

— розроблення відповідних навчальних програм, відкриття необхідних спеціалізацій і кваліфікацій у межах основної спеціальності; створення нового покоління освітніх стандартів;

— підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, їхнього видання;

— організації наукових досліджень стану кадрового забезпечення і моніторингу динаміки рівня кваліфікації та потреб галузі.

Сподіваємося, що виважена державна політика сприятиме саме такому вирішенню зазначених проблем. ●

КАТАЛОГІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ (Методичні рекомендації в таблицях і схемах)

СТОРІНКА КАТАЛОГІЗАТОРА

У статті подано стислі методичні рекомендації у таблицях і схемах щодо каталогізації електронних ресурсів, формування їхніх бібліографічних записів на основі формату UNIMARC/УКРМАРК

З А умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки є *електронні ресурси* — інформаційні ресурси, що створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера і містять дані та/або програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях, зокрема тих, що вимагають застосування периферійного пристрою, безпосередньо приєднаного до комп'ютера (наприклад, CD-ROM-прістій), або зв'язку з комп'ютерною мережею (приміром, через Інтернет). Включення електронних ресурсів до бібліотечних інформаційно-пошукових систем зумовлює необхідність організації процесу їхнього технологічного опрацювання, в тому числі каталогізації, що потребує відповідного нормативно-методичного забезпечення.

Дослідження особливостей каталогізації електронних ресурсів як нових об'єктів бібліотечно-інформаційних технологій було розпочато авторами у ході робіт зі створення Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК¹ на базі міжнародного комунікативного формату UNIMARC² (“UNIMARC Manual: Bibliographic Format 1994”) [22] і знайшло відображення у низці публікацій з теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми [17-21].

UNIMARC є специфічним втіленням міжнародного стандарту обміну бібліографічною інформацією ISO 2709–1981 [16] і визначає структуру записів, що містять бібліографічні дані, та включає набір полів для опису специфічних характеристик електронних ресурсів.

І. Антоненко, О. Баркова

¹ УКРМАРК: Національний формат представлення бібліографічних даних (проект) [Електрон. ресурс] / Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Нац. парлам. б-ка України, Наукова б-ка ім. М. Максимовича Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (www.nbuv.gov.ua). — 2002-2003. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/ukrmarc.html>.

² Далі по тексту: UNIMARC/УКРМАРК